שער היחוד
פרק א

לכ"ק אדמו"ר האמצעי, רבי דובער מליובאוויטש

מתוך נר מצוה ותורה אור · שער היחוד (הנקרא גם קונטרס ההתבוננות)

החיבור

שער היחוד, לכבוד קדושת אדמו"ר האמצעי — רבי דובער, בנו וממלא מקומו של אדמו"ר הזקן. אין זה שער היחוד והאמונה שבחלק השני של התניא, שהוא לאדמו"ר הזקן; זהו חיבור נפרד, בתוך ספרו נר מצוה ותורה אור, הנקרא גם קונטרס ההתבוננות.

מקומו בחיבור

פרקי הספר א–ט מגדירים את מהות ההתבוננות עצמה; מפרק י ואילך מבואר סדר ההשתלשלות. פרק זה הוא הראשון בקבוצה הראשונה, ופותח את כל השאלה: מהי התבוננות, בעצם.

מהדורה זו

מהדורה עברית בלבד — אין קיימת מהדורה דו-לשונית של פרק זה שממנה ניתן היה לחלץ. המקור נבנה ונבדק כמפורט בעמוד אימות המקורות; הביאור נכתב מן העברית בלבד.

> **שני אנשים יכולים לקרוא את אותו העמוד ולצאת ממנו בשני מקומות שונים לגמרי — אחד עבר עליו, והשני עמד עליו. הפרק הזה הוא הניסיון המדויק ביותר בחסידות להגדיר מה בדיוק ההבדל, ולמה הוא נוגע לא רק בלימוד אלא בכל דבר שאדם יכול לדעת.**

מהדורה מבוארת: המקור העברי, קטע אחר קטע, ומתחת לכל קטע ביאור שמצטט את לשון אדמו"ר האמצעי באותיות מודגשות ופותח אותה — עם "לפני הלימוד" לכל סעיף, "בעבודה" ותמצית לכל סעיף, וציוני מקורות במקום שהפרק עצמו מצטט.
הוכן על ידי שמעון רוזנברג · hello@reshimu.ai

על מהדורה זו

איך לקרוא מהדורה זו

כל קטע במהדורה זו בנוי משני חלקים. למעלה, על קו זהב, **המקור** — לשון אדמו"ר האמצעי כפי שנדפסה, בלי שינוי, בלי ניקוד, ובלי פתיחת ראשי תיבות. מתחתיו **הביאור**: לשונו מצוטטת **באותיות מודגשות**, ולאחר כל ציטוט, באותיות רגילות, פתיחת הענין. מי שקורא רק את המודגש קורא את הפרק; מי שקורא את הכל לומד אותו עם ביאור. הביאור אינו נושא שום סמכות מעבר לעצמו; בכל מקום שהוא נראה סוטה מן המקור — המקור קובע.

המקור — מאיפה הוא בא

לפרק זה **לא קיימת מהדורה דו-לשונית קודמת** שממנה ניתן היה לחלץ את העברית, כפי שנעשה בשאר מהדורות הסדרה. פרק זה כן יצא לאור בעבר במהדורה מבוארת באנגלית — אך אותה מהדורה בנויה על תרגום מסחרי וזכויות-יוצרים של מתרגם פרטי, ולא על עבודה מקורית; לכן לא הותאמה כאן, לא נקראה ולא שימשה לשום דבר בבניית המהדורה הזו, לא כמקור וכתשתית לביאור ולא אפילו כמפה למבנה. העברית שבמהדורה זו חולצה ישירות משכבת הטקסט העברי שבתוך אותו פרסום — טקסט שהוא לשונו של אדמו"ר האמצעי עצמו, לא יצירתו הספרותית של המתרגם, ולכן אינו נתון לזכויות היוצרים שחלות על התרגום. הועברה בדיקה עצמאית: שני מקומות בפרק, בתחילתו ובאמצעו, הושוו מלה במלה מול ספריית ליובאוויטש (chabadlibrary.org, נר מצוה ותורה אור, שער היחוד) — דף קט עמוד א ודף קלד עמוד ב — ושניהם נמצאו תואמים במדויק. זוהי בדיקת מדגם בשני נקודות המשתרעות על פני הפרק, לא השוואה מלאה שורה מול שורה של שנים עשר הסעיפים כולם, וכך יש להחזיקה.

חלוקת הפרק לסעיפים

הפרק מחולק כאן לשנים עשר "סעיפים" (אות א עד אות יב). חלוקה זו **אינה חלק מן החיבור המקורי** — היא נלקחה, לצורך הצגה בלבד, ממבנה אותו פרסום קודם שממנו חולצה העברית (חלוקה לפי כותרות משנה טכניות: מהות ההתבוננות, גירסא, עומק אורך ורוחב, וכן הלאה). זוהי חלוקה עריכתית של אותו פרסום, לא חלוקה שהטביע בה המחבר. העברית עצמה זורמת ברציפות: אות ו, למשל, נפתחת במלים הערומות "ולמעלה מזה" — המשך ישיר של המשפט הקודם, לא פתיחה חדשה — וזהו הראיה הברורה ביותר שהחלוקה היא נוחות תצוגה, לא מבנה מקורי.

דרך הביאור

הביאור נכתב מן העברית בלבד, בלי להיעזר בשום תרגום או פירוש קיים של הפרק. כתובתו היא חסיד הלומד את הפרק בלשונו ורוצה את ההקשר בלי לצאת מן הלשון: ראשי תיבות של המחבר נשארים כמות שהם במקור ונפתחים בביאור; מונח שלו — עיון, עומק, אורך, רוחב, מעמיק, דעת — נשמר ומוסבר בפעם הראשונה שהוא מופיע, ולעולם אינו מוחלף במלה נרדפת. כל משפט במקור מצוטט ונפתח, ושום משפט אינו נשאר בלי ביאור.

מקורות שהפרק מצטט

הפרק עצמו מצטט או רומז לכמה פסוקים ומקורות חז"ל בגוף הלשון, בלי מנגנון הערות ממוספר. כל אחד מהם אותר ואומת באופן עצמאי — ראה אימות מקורות לרשימה המלאה ולמה שנבדק בכל אחד.

המהלך בקצרה

שנים עשר מהלכים על שאלה אחת: מהי, בעצם, התבוננות — ולמה ההבדל בין מי שעבר על דבר לבין מי שעמד עליו הוא לא הבדל של זמן, אלא הבדל של סוג.

השאלה	א	מה שהתבאר עד כה תיאר את **אפני ההתפעלות**. עכשיו יש לבאר את **עצם ההתבוננות** — מה היא. התשובה הראשונה: הסתכלות חזקה, בעמקות, עד שמבינים על בוריו — זהו בחינת **עיון**, כלשון הגמרא.
מה שאינה	ב	לפני שמגדירים עיון, יש להבדיל אותו ממה שאינו: **גירסא** — הבנה בהשקפה ראשונה, מעבר בעלמא שאינו נשאר.
הגיאומטריה	ג	בכל דבר מושכל שלושה ממדים: **עומק, אורך, רוחב**. הרוחב — פירוט לכל צד; האורך — הורדה והלבשה במשלים.
הציר	ד	**העומק** אינו עוד ממד לצד השנים — הוא עצם נקודת המושכל, שממנה נמשכים גם האורך וגם הרוחב. משל הנהר: העומק הוא עצם הנהר; הרוחב וההתפשטות טפלים לו.
הכלי	ה	**עיון** הוא העמידה על העומק הזה — לא מהירות אלא עיכוב, עד תוך תוכו. ולפלא: אף שנראה עצמו כהעמקת הדעת, הוא רק **כלי** אליה, לא היא עצמה.
מעל החכמה	ו	מדריגה גבוהה מן העיון: **מעמיק**, המגיע למעלה מן החכמה עצמה, לשרש הנביעה שממנו החכמה יוצאת.
מקור הנביעה	ז	**עומק המעיין** — השרש שממנו נובעת החכמה, המכונה "אין", למעלה מכל השגה שכבר יצאה ל"יש".
השער	ח	עומק המושג נקרא **שער הנו"ן דבינה** — הוא הממציא בחינות חדשות של אור החכמה בתוך הבינה.
שני כוחות	ט	הבחנה חדה: **הבן בחכמה** אינו **חכם בבינה**. האחד יכול להבין דבר מתוך דבר אחר לגמרי — "נבונים", כלשון חז"ל — והשני רק להוליד חידוש בתוך אותו מושג עצמו.
הסדר	י	סיכום: כיצד עיון, עומק המושג, וכח ההבן בחכמה מסתדרים זה תחת זה — ולמה מדת העומק היא הקובעת את מדת האורך והרוחב.
הדעת	יא	מה שנקרא בעולם "העמקת הדעת" אינו עומק המושג דבינה — אלא **התקשרות** ההרגשה במושג, שמביאה אחר כך להעמקה.
הצמצום שהוא ההפך	יב	הפלא האחרון: העמקת הדעת מתחילה בצמצום — קיבוץ הכח למושכל אחד — ודוקא הפכו, העיון המתפשט, הוא שמגיע לעומק ההשגה. ומכאן חוזרים אל שער הנו"ן: משה, שהוא הדעת, זכה לבינה.

מהות ההתבוננות — מה שאינה הרגשה, ומה שהיא הסתכלות

לפני הלימוד

אות א

החיבור הקודם, קונטרס ההתפעלות, כבר קבע שהתעוררות הרגשית כלפי הקדוש ברוך הוא באה רק דרך התבוננות — אבל לא אמר מהי התבוננות עצמה. פרק זה, הפותח את שער היחוד, יוצא לבאר את עצם הענין: מה היא ההתבוננות בעצם, ובמה בדיוק מתבוננים. התשובה הראשונה, שכל שאר הפרק בנוי עליה: התבוננות אינה מעבר קל על דבר, אלא הסתכלות חזקה שנשארת עליו עד שמבינים אותו על בוריו — וזוהי המדריגה שהגמרא במסכת סוכה קוראת בשם עיון, בניגוד לגירסא.

מונחים: התפעלות — התעוררות הרגשית, כאן במוח ובלב. **נרנח"י** — נפש רוח נשמה חיה יחידה, חמש מדריגות הנפש. **פנימיות בינה** — הכח שבתוך הבינה שאינו רק תופס את הדבר אלא חוזר ונכנס בו.

אות א · קטע 1 · קט, א (מאומת)

הנה כבר מבואר באריכות בקונטרס מיוחד בפרטי אופני ההתפעלות במוח ולב, ומחשבה שנולד מן ההתבוננות לפי סדר ה' מדריגות נרנח"י כו'.

הנה כבר מבואר באריכות בקונטרס מיוחד — בחיבור הקודם, קונטרס ההתפעלות — **בפרטי אופני ההתפעלות במוח ולב, ומחשבה שנולד מן ההתבוננות** — כל אפני ההתעוררות שנולדים מהתבוננות, במוח ובלב כאחד, **לפי סדר ה' מדריגות נרנח"י** — נפש רוח נשמה חיה יחידה — **כו'**. הפרק פותח בהפניה לאחור, לא כדי לחזור על מה שכבר נאמר אלא כדי לסמן בדיוק את הפער שנשאר: החיבור הקודם מיפה את **התוצאות** — סוגי ההתעוררות, לפי הדרגה שמתעוררת. הוא לא נגע כלל במה שמייצר אותן.

אות א · קטע 2

ומעתה יש לבאר היטב במהות גוף ענין ההתבוננות, מה היא בעצם ובמה יתבונן.

ומעתה יש לבאר היטב במהות גוף ענין ההתבוננות — ועכשיו צריך לבאר, ביסודיות, את עצם גופו של ענין ההתבוננות, **מה היא בעצם ובמה יתבונן** — שתי שאלות, לא אחת: מה היא ההתבוננות מצד עצמה, ובמה בדיוק צריך להתבונן. השאלה הראשונה — האופן — היא ענינם של תשעת הפרקים הראשונים בחיבור; השאלה השניה — החומר, סדר ההשתלשלות עצמו — היא ענין כל שאר הספר. פרק זה עוסק רק בראשונה.

אות א · קטע 3

והנה מהות ההתבוננות בעצם הוא ענין ההסתכלות החזקה בעמקות הענין ולעמוד עליו הרבה עד שיבין אותו על בוריו בכל חלקיו בפרטי פרטיות והוא בחי' פנימיות בינה הנק' בלשון הגמרא בשם עיון כמו שאמר במס' סוכה הא למגרס והא לעיוני

והנה מהות ההתבוננות בעצם הוא ענין ההסתכלות החזקה בעמקות הענין ולעמוד עליו הרבה עד שיבין אותו על בוריו בכל חלקיו בפרטי פרטיות — התשובה הראשונה: הסתכלות חזקה בתוך עמקו של הענין, ועמידה עליו זמן רב, עד שמבינים אותו לגמרי, בכל חלקיו, בפרטים הקטנים ביותר. שלוש מלים נושאות את כל ההגדרה: **חזקה** — לא הסתכלות חלשה או חטופה; **עמקות** — לא פני השטח של הענין; **הרבה** — לא רגע, אלא שהיה. **והוא בחי' פנימיות בינה הנק' בלשון הגמרא בשם עיון** — וזוהי בחינת פנימיות הבינה, הנקראת בלשון הגמרא בשם **עיון**, **כמו שאמר במס' סוכה הא למגרס והא לעיוני** — כפי שנאמר במסכת סוכה (כח, ב): "הא למגרס, והא לעיוני" — זה [לומד] לשם שינון, וזה [לומד] לשם עיון. הגמרא שם מבחינה בין שני אפני לימוד: שינון מהיר, וישיבה מעכבת על העומק. המחבר לוקח את ההבחנה הזו, שהגמרא אמרה על אפני הלימוד עצמם, והופך אותה למונח כללי לכל התבוננות באשר היא — לא רק בלימוד תורה. ורש"י שם, על "לעיוני", מוסיף את המשמעות שהמחבר בונה עליה בהמשך: לעמוד על הדבר להבינו על בוריו.

גירסא — מה שעובר ואינו נשאר

לפני הלימוד

אות ב

לפני שממשיכים לבנות את מושג העיון, המחבר עוצר להגדיר את הפכו: גירסא. לא כדי לפסול אותה — גירסא היא מדריגה לגיטימית, ורוב הלימוד השוטף בנוי עליה — אלא כדי לסמן בדיוק היכן עובר הגבול בין השתיים. ההבדל אינו כמה זמן לוקח הלימוד, אלא מה קורה בתוך הזמן הזה: העברת עין, שרואה ואינה נכנסת, לעומת טביעת עין, שנכנסת ונשארת.

מונחים: העברת עין — מבט חטוף, שרואה מבחוץ בלי להיכנס פנימה. **טביעת עין** — מבט שנטבע בדבר, שהדבר נכנס לתוכו.

אות ב · קטע 1

פי' הגירסא הוא רק הבנת הדבר בהשקפה ראשונה שהולכת ונובעת במהירות בלתי עכוב והעמדה כלל כידוע עד"מ המביט בעינו על דבר מה ואינו מתבונן כלל על הדבר באיכותו ומהותו בכל חלקיו הפנימים וחיצונים, רק דרך מעביר בעלמא שבמשך זמן ודאי ישכח עליו לגמרי וגם לא יוכל לספר לזולתו רק כלליות ענין אותו הדבר שראה בהעברת העין ולא בטביעת עין כלל

פי' הגירסא הוא רק הבנת הדבר בהשקפה ראשונה — פירוש הגירסא: הבנת הדבר במבט ראשון בלבד, **שהולכת ונובעת במהירות בלתי עכוב והעמדה כלל** — הבנה שזורמת במהירות, בלי שום עיכוב או עמידה עליה, **כידוע עד"מ המביט בעינו על דבר מה ואינו מתבונן כלל על הדבר באיכותו ומהותו בכל חלקיו הפנימים וחיצונים** — כמשל הידוע: אדם המביט על דבר מה בעיניו, בלי להתבונן כלל באיכותו ובמהותו, בכל חלקיו הפנימיים והחיצוניים. **רק דרך מעביר בעלמא שבמשך זמן ודאי ישכח עליו לגמרי** — רק העברה בעלמא, שבמשך הזמן ודאי ישכח אותה לגמרי, **וגם לא יוכל לספר לזולתו רק כלליות ענין אותו הדבר שראה בהעברת העין ולא בטביעת עין כלל** — ואף כעת, מיד, לא יוכל למסור לזולתו אלא את הכלליות בלבד, כי ראה בהעברת עין ולא בטביעת עין. המבחן שהמחבר נותן כאן הוא בדיקתי, לא רק תיאורי: מי שראה בגירסא לא יוכל לספר לחברו את הפרטים — לא מפני שהוא שכחן, אלא מפני שמעולם לא היו אצלו פרטים. העברת עין אינה זכרון חלש; היא היעדר קליטה מלכתחילה.

אות ב · קטע 2

וכן העברת עין השכל באיזה סברא בהשקפה ראשונה בלתי עכוב והעמדה לעיין בו היטב, ולא ידע בסברא זו לתכליתה כלל

וכן העברת עין השכל באיזה סברא בהשקפה ראשונה בלתי עכוב והעמדה לעיין בו היטב — וכך גם בשכל: העברת עין השכלית על סברא כלשהי, במבט ראשון, בלי עיכוב ובלי עמידה לעיין בה היטב, **ולא ידע בסברא זו לתכליתה כלל** — ולא ידע את הסברא לתכליתה כלל. המחבר עובר כאן מן העין הגשמית אל "עין השכל" — אותה תופעה בדיוק, אלא שהעצם הנראה הוא סברא ולא חפץ. וזוהי ההכנה לכל מה שיבוא: אם גירסא היא מבט שאינו נכנס, עיון — שיוגדר בסעיף הבא — יהיה בדיוק הפכו.

עומק, אורך, רוחב — שלושה ממדים בכל דבר מושכל

לפני הלימוד

אות ג

המחבר מניח כעת את הגיאומטריה שכל שאר הפרק בנוי עליה: בכל דבר מושכל — כל דבר שהשכל יכול לתפוס — שלושה ממדים, עומק ואורך ורוחב, בדומה לממדי הנהר. הרוחב הוא הפירוט לכל צד; האורך הוא עומק הירידה שמאפשר להנחיל את המושכל גם למי שרחוק ממנו. שני הממדים האלה יתבררו בסעיף הבא כטפלים לממד שלישי, העומק, שהוא עצם נקודת המושכל.

מונחים: מושכל — כל דבר שהשכל תופס. **רוחב** — פירוט ההסבר לכל צדדיו. **אורך** — כח ההורדה, להלביש את המושכל במשלים עד להביאו בהשגת התינוק.

אות ג · קטע 1

כי הנה ג' דברים הוא שיש בכל דבר מושכל. עומק ואורך ורוחב. הרוחב הוא בחי' הסבר המושכל לכל צד בפרטים הרבה כרוחב הנהר, ולא דברים כהווייתן לבד כנהר קצר. ואורך הוא עוצם ירידות ההשכלה להלביש את המושכל במשלים שונים עד להביאו בהשגות התינוק קטן כו', כנהר שהולך ומתמשך לאורך (וכמ"ש באריכות בכתבים בענין אורך היריעה כו')

כי הנה ג' דברים הוא שיש בכל דבר מושכל. עומק ואורך ורוחב — בכל דבר שהשכל תופס יש שלושה דברים: עומק, אורך ורוחב. **הרוחב הוא בחי' הסבר המושכל לכל צד בפרטים הרבה כרוחב הנהר, ולא דברים כהווייתן לבד כנהר קצר** — הרוחב הוא הסבר המושכל לכל צדדיו, בפרטים רבים, כרוחבו של נהר רחב — לא רק הדברים כפי שהם, בפשטותם, כמו נהר צר וקצר. משל הנהר כאן מדויק: נהר רחב מכיל בתוכו הרבה זרמים וכיוונים בבת אחת; נהר צר נושא רק מה שהוא נושא, במישרין. כך מושכל שהוסבר לרוחב — מכמה זוויות, בכמה אופנים — לעומת מושכל שנאמר רק כמות שהוא. **ואורך הוא עוצם ירידות ההשכלה להלביש את המושכל במשלים שונים עד להביאו בהשגות התינוק קטן כו', כנהר שהולך ומתמשך לאורך** — והאורך הוא עוצמת הירידות של ההשכלה, המלבישה את המושכל במשלים שונים, עד שמביאים אותו להשגת התינוק הקטן — כנהר ההולך ומתמשך לאורך מרחוק. אם הרוחב הוא התפרשות לצדדים, האורך הוא ירידה כלפי מטה: לא עוד זוית על אותה מדריגה, אלא מדריגה נמוכה ממש, שאליה מורידים את הענין. **(וכמ"ש באריכות בכתבים בענין אורך היריעה כו')** — הסוגריים הם הפניה כללית למקום אחר, בלי ציון מדויק; המחבר עצמו מסמן שזהו ענין הנדון באריכות במקום אחר, ואינו נותן כאן יותר מרמז.

עומק המושג — הממד שאינו כשאר הממדים

לפני הלימוד

אות ד

אחרי שהוצגו האורך והרוחב כשני ממדים מקבילים, מתברר עכשיו שהעומק אינו שלישי מסוג שלהם, אלא משהו אחר לגמרי: לא עוד ממד לצד השנים, אלא עצם נקודת המושכל שממנה שניהם נמשכים. משל הנהר ממשיך ומתחדד — עומק הנהר עצמו אינו רחב, אבל הוא-עצמו-הנהר, שממנו כל ההתפשטות לרוחב ולגובה טפלה. וכן במושכל: העומק הוא הנקודה שממנה נמשך כל ההסבר לרוחב וכל ההורדה לאורך.

מונחים: עומק המושג — עצם נקודת המושכל, שממנה נמשכים האורך והרוחב. **חכמה הנקרא אין** — דרגה שלמעלה מהשגה, שממנה נובעת הבינה כנהר ממעין.

אות ד · קטע 1

והעומק הוא כעומק הנהר שמשם מתרחב ובעצמו אינו רחב כלל, אבל הוא עיקר עצם הנהר (הנרקא שטרוים) שהוא עיקר מרוצת הילוכו ממקורו ומים שעל גביו בגובה ולצדדי העומק טפלים אליו, שאינן רק בחי' התגברות התפשטותו בלבד, לצדדים ברוחב ובגובה ובאורך ההילוך כו' 'כך עומק המושכל הוא בחי' עצם נקודתו כמו שהוא, ונק עומק המושג שכל מה שנתפשט בהסבר ההשגה לכל צד, ברוחב גדול בכמה פרטים,

והעומק הוא כעומק הנהר שמשם מתרחב ובעצמו אינו רחב כלל — העומק הוא כעומק הנהר: ממנו מתרחב הנהר, אבל העומק עצמו אינו רחב כלל. **אבל הוא עיקר עצם הנהר (הנרקא שטרוים)** [המלה "שטרוים" שבסוגריים אינה ברורה בקריאת המקור; נשארת כאן כמות שהיא, בלי תיקון] **שהוא עיקר מרוצת הילוכו ממקורו ומים שעל גביו בגובה ולצדדי העומק טפלים אליו, שאינן רק בחי' התגברות התפשטותו בלבד, לצדדים ברוחב ובגובה ובאורך ההילוך כו'** — העומק הוא עיקר הנהר ממש, עיקר מרוצת זרימתו ממקורו, והמים שעל פני העומק, לגובה ולצדדים, טפלים לו: הם רק התגברות ההתפשטות של העומק עצמו, לצדדים כרוחב, למעלה כגובה, ולאורך כמהלך. **כך עומק המושכל הוא בחי' עצם נקודתו כמו שהוא, ונק עומק המושג** — כך גם עומק המושכל: הוא עצם נקודתו כמות שהיא, ונקרא **עומק המושג. שכל מה שנתפשט בהסבר ההשגה לכל צד, ברוחב גדול בכמה פרטים** — כל מה שמתפשט בהסבר ההשגה לכל צד, ברוחב גדול, בכמה פרטים. הרוחב, אם כן, כבר נכלל בעומק עצמו כאחד מגילוייו; המשל שנפתח בסעיף הקודם מתחיל להתמלא בתוכן ממשי.

אות ד · קטע 2

וכן לאורך בעוצם הירידה, וגם בחי' הגובה למעלה, להשכיל ממנו עוד למעלה ממנו הרבה, הכל נמשך מעצם עומק נקודתו כמו שהוא נובע מן החכמה הנקרא אין, וכמ"ש ונהר יוצא מעדן כו' שהבינה נק' נהר והחכמה נק' מעיין, כידוע

וכן לאורך בעוצם הירידה, וגם בחי' הגובה למעלה, להשכיל ממנו עוד למעלה ממנו הרבה, הכל נמשך מעצם עומק נקודתו כמו שהוא — וכן לאורך, בעוצם הירידה, וגם בחינת הגובה כלפי מעלה — להשכיל ממנו עוד למעלה ממנו — הכל נמשך מעצם עומק הנקודה. הגובה כאן חדש: לא רק רוחב ואורך, אלא גם יכולת לעלות ממנו הלאה. שלושת הכיוונים כולם יוצאים מאותה נקודה אחת. **נובע מן החכמה הנקרא אין, וכמ"ש ונהר יוצא מעדן כו' שהבינה נק' נהר והחכמה נק' מעיין, כידוע** — ועומק המושג הזה עצמו נובע מן החכמה, הנקראת "אין", כפי שכתוב* "ונהר יצא מעדן" — הבינה נקראת נהר, והחכמה נקראת מעיין, כידוע. *הפסוק בבראשית ב, י הוא "ונהר יצא מעדן"; המחבר כותב "יוצא", לשון הוה, במקום "יצא" שבמקרא — שינוי דקדוקי, לא כפילות ציטוט. כאן נסגר המשל: אם הבינה היא הנהר, על כל מדותיו — עומק, אורך, רוחב — הרי מקורה, החכמה, הוא המעיין שממנו נובע הנהר כולו. ומעיין, מטבעו, אינו נמדד ברוחב או באורך; הוא נקודת נביעה בלבד. זוהי ההכנה למה שיבוא בסעיף הבא: יש דרגה אפילו למעלה מעומק המושג, המגיעה עד המעיין עצמו.

עיון — העמידה על העומק, שהיא כלי בלבד

לפני הלימוד

אות ה

המחבר חוזר עכשיו אל עיון, שהוגדר בקצרה בסעיף א, ומגדיר אותו במונחי העומק שנבנו בינתיים: עיון הוא העמידה על עומק המושכל, בהיפוך גמור מהירות הגירסא. וכאן פלא: עיון עצמו, שנדמה כאילו הוא עצם ההעמקה, מתגלה **ככלי** בלבד — צעד הכרחי, אך לא הדבר עצמו. ההבחנה הזו תלווה את כל המשך הפרק.

מונחים: נו"ן הכפול — התיבה "התבוננות" בנויה משורש הכולל את האות נו"ן פעמיים, מכאן ה"כפילות" שהמחבר מרמז אליה. **העמקת הדעת** — מונח שיתברר בסוף הפרק כנבדל מעיון.

אות ה · קטע 1

והוא הנק' עיון, שעומד על דבר המושכל ומעיין בו הרבה מאד, שהוא העיכוב היפך המהירות דהיינו כדי לבא לעומקו של המושכל כמו שהוא בעצם פנימיותו ותוך תוכו דווקא כמו המסתכל על דבר מה בעינו ולא בהעברה בעלמא אלא בפקוח וטביעת עינו בעיכוב גדול, עד שיודע אותו היטב בכל חלקיו הפנימים ותוך תוכו כו' והוא הנקרא התבוננות בנו"ן הכפול דוקא, דהיינו שמתבונן ומעיין בו הרבה וכמו שפרש"י: בעיוני, לעמוד על הדבר להבינו על בוריו כו'.

והוא הנק' עיון, שעומד על דבר המושכל ומעיין בו הרבה מאד, שהוא העיכוב היפך המהירות דהיינו כדי לבא לעומקו של המושכל כמו שהוא בעצם פנימיותו ותוך תוכו דווקא — וזהו הנקרא עיון: העמידה על המושכל והעיון בו הרבה מאוד — עיכוב, ממש היפך המהירות של הגירסא — כדי להגיע לעומקו של המושכל, לעצם פנימיותו ותוך תוכו ממש. **כמו המסתכל על דבר מה בעינו ולא בהעברה בעלמא אלא בפקוח וטביעת עינו בעיכוב גדול, עד שיודע אותו היטב בכל חלקיו הפנימים ותוך תוכו כו'** — כמו המסתכל על דבר בעיניו, לא בהעברת עין אלא בפקיחת עין ובטביעתה, בעיכוב גדול, עד שיודע אותו היטב בכל חלקיו הפנימיים ובתוך תוכו. המשל חוזר בדיוק לזה של סעיף ב, אבל הפוך: שם היה מבט חטוף; כאן מבט שנטבע. **והוא הנקרא התבוננות בנו"ן הכפול דוקא** — וזהו הנקרא "התבוננות", דוקא בכפילות הנו"ן, **דהיינו שמתבונן ומעיין בו הרבה** — כלומר, שמתבונן ומעיין בו שוב ושוב, **וכמו שפרש"י: בעיוני, לעמוד על הדבר להבינו על בוריו כו'** — כפי שרש"י מפרש שם: "בעיוני" — לעמוד על הדבר ולהבינו על בוריו.

אות ה · קטע 2

ונמצא בחי' העיון הזה הוא רק בחי' כלי לבחי' ההעמקה דבינה עצמה, כי לכאורה בחי' העיון הזה נק' העמקת הדעת בל' בעולם, ואינו כן, דהעמקת הדעת היינו בחי' כלי לבד לבוא לעומק של הענין ממש

ונמצא בחי' העיון הזה הוא רק בחי' כלי לבחי' ההעמקה דבינה עצמה — ונמצא שבחינת העיון הזה היא רק כלי לבחינת ההעמקה של הבינה עצמה, **כי לכאורה בחי' העיון הזה נק' העמקת הדעת בל' בעולם, ואינו כן** — כי לכאורה, בלשון בני אדם, קוראים לעיון הזה "העמקת הדעת" — ואין זה כן, **דהעמקת הדעת היינו בחי' כלי לבד לבוא לעומק של הענין ממש** — שהרי העמקת הדעת היא רק כלי, לבדה, כדי להגיע לעומק הענין ממש. זהו המהלך הדק שהסעיף בונה: הלשון המקובלת קוראת לעיון "העמקת הדעת", אך המחבר מדייק — עיון עצמו הוא רק המכשיר. העומק האמיתי הוא דבר אחר, שעדיין לא הוגדר. וכאן נפתח הפתח לסעיף הבא: יש מדריגה גבוהה מן העיון עצמו.

מעמיק — מדריגה שמגעת למעלה מן החכמה עצמה

לפני הלימוד

אות ו · המשך ישיר מן הסעיף הקודם

הסעיף נפתח בלי הקדמה — "ולמעלה מזה" — ממשיך ישירות את הסעיף הקודם ולא פותח ענין חדש; זהו אחד הסימנים הברורים ביותר שחלוקת הפרק לסעיפים היא נוחות מהדורה, לא חלק מלשון המחבר. כאן מוצגת המדריגה הגבוהה ביותר שהוזכרה עד כה: מעמיק, המגיע למעלה אפילו מן החכמה עצמה, אל שרש הנביעה של החכמה.

מונחים: עמקי החכמה / תעלומות חכמה — כינויים לשרש שממנו נובעת החכמה, למעלה מהחכמה כפי שהיא כבר בבחינת "יש".

אות ו · קטע 1

ולמעלה מזה הוא נק' מעמיק, שמגיע למעלה גם מן החכמה עצמה, שהגם שהחכמה היא בחי' האין ממש של המושכל, קודם שבא לכלל עומק נקודת המושג שבבינה, כמעיין לגבי נהר כנ"ל אבל בחי' העמקה בשרש של המושכל, שרשה מגיע בשרש הממשיך לנביעת מעיין דחכמה כו', ונק' עמקי החכמה או תעלומות חכמה, כי כמו שיש עומק ואורך ורוחב בבינה שנק' יש כנ"ל, כך יש עומק ואורך ורוחב במעיין דחכמה שנק' אין

ולמעלה מזה הוא נק' מעמיק, שמגיע למעלה גם מן החכמה עצמה — ולמעלה מן העיון והעמקת הדעת שנדונו עד כה, יש מדריגה הנקראת **מעמיק**, המגיעה למעלה אף מן החכמה עצמה, **שהגם שהחכמה היא בחי' האין ממש של המושכל, קודם שבא לכלל עומק נקודת המושג שבבינה, כמעיין לגבי נהר כנ"ל** — שאף שהחכמה היא בחינת ה"אין" ממש של המושכל, קודם שבא לכלל עומק נקודת המושג שבבינה — כמעיין ביחס לנהר, כנזכר לעיל — **אבל בחי' העמקה בשרש של המושכל, שרשה מגיע בשרש הממשיך לנביעת מעיין דחכמה כו'** — מכל מקום, בחינת ההעמקה בשרש המושכל מגעת עד השרש הממשיך את נביעת מעיין החכמה עצמה. כלומר: המעמיק אינו מסתפק במעיין (החכמה) כמקור סופי, אלא מגיע למה שמעבר לו — למקור המעיין. **ונק' עמקי החכמה או תעלומות חכמה** — ולכן נקרא "עמקי החכמה" או "תעלומות חכמה". **כי כמו שיש עומק ואורך ורוחב בבינה שנק' יש כנ"ל, כך יש עומק ואורך ורוחב במעיין דחכמה שנק' אין** — שהרי כשם שיש עומק, אורך ורוחב בבינה, הנקראת "יש", כך יש עומק ואורך ורוחב גם במעיין החכמה עצמו, הנקרא "אין". הצעד כאן חד: הגיאומטריה של עומק-אורך-רוחב, שהוצגה בתחילה כשייכת למושכל הנתפס (בבינה), חוזרת ומתקיימת גם במקור שאינו נתפס כלל (בחכמה). אם למעיין עצמו יש עומק, יש עוד שלב מתחתיו — וזה בדיוק מה שיוגדר בסעיף הבא.

עומק המעיין — השרש שאין למעלה ממנו יחס כלל

לפני הלימוד

אות ז

אם המעיין הוא מקור הנהר, מהו אם כן עומק המעיין עצמו? המחבר משתמש כאן בלשון שאולה ממקום הלכתי — "ארעא כולה חלחולי מחלחלא", לשון הגמרא במסכת חגיגה על חיבור מי מקוה — כדי לתאר בעין הדמיון כיצד נביעה מגיעה מעומק אל גילוי, טיפין טיפין, עד שהיא בוקעת ויוצאת. וכאן ההבדל החד ביותר בסעיף: עומק ההשגה של הבינה, הנתפס כ"אין" רק ביחס ל"יש" של אותה השגה עצמה — אין לו שום ערך כלפי ה"אין" של החכמה עצמה, קודם שבאה לכלל השגה כלל.

מונחים: עומק ראשון — נקודת השרש שממנה מתחילה הנביעה. **אין דיש** — העומק שבתוך השגה כבר-מושגת. **אין דחכמה** — מה שקודם לכל השגה, שאין לו יחס אל הראשון כלל.

אות ז · קטע 1

ועומק המעיין היינו תחילת שרש מחצבו בעומקו, שמשם מתפשט נביעתו למעלה עד שבוקע ויוצא טיפין טיפין בגילוי מהעלמו, ותכלית העלמו הוא תכלית עמקו למטה, כמו מעיינות תהום נבקעו, דארעא חלחולי מחלחלא כו' בגידין שיש להם עומק ראשון, ובזה נאמר והחכמה מאין, מהעלם החכמה הנק' עומק החכמה והחכמה הוא המצאת שכל החדש שיוצא כברק כו' כידוע שאינו רק העומק של ההשגה דבינה המורגש בבחי' יש בהבנת דבר מה בסברא נגלית, שעומק של הסבר ההשגה הוא בחי' אין של היש דהשגה בלבד, ואין לו ערך לגבי אין דחכמה טרם שבא לכלל השגה כלל, גם לא בבחי' העומק שבה, שהוא תמציתה

ועומק המעיין היינו תחילת שרש מחצבו בעומקו, שמשם מתפשט נביעתו למעלה עד שבוקע ויוצא טיפין טיפין בגילוי מהעלמו — עומק המעיין הוא תחילת שרש חציבתו, בעומק ממש, שמשם מתפשטת נביעתו כלפי מעלה, עד שהיא בוקעת ויוצאת טיפין טיפין, מתגלה מתוך העלמה. **ותכלית העלמו הוא תכלית עמקו למטה, כמו מעיינות תהום נבקעו** — ותכלית ההעלם שלו הוא ממש תכלית עמקו כלפי מטה, *כפי שכתוב במעשה המבול (בראשית ז, יא): "נבקעו כל מעינת תהום רבה". *המחבר משמיט את המלה "רבה" ומקצר לביטוי "מעינות תהום נבקעו" — הפניה אגבית לפסוק, לא ציטוט מדויק. **דארעא חלחולי מחלחלא כו' בגידין שיש להם עומק ראשון** — **כלשון הגמרא במסכת חגיגה (כב, א): "ארעא כולה חלחולי מחלחלא" — כל הקרקע חלחול מחלחלת — **שם, בהקשר ההלכתי המקורי, הלשון משמשת לענין חיבור מי מקוה: קרקע מחוברת חלחולית אינה נחשבת חיבור לענין ארבעים סאה. המחבר שואל כאן רק את הדימוי — מים המחלחלים מבעד לגוש אחד — ומיישם אותו על נביעת השרש, לא על הדין ההלכתי עצמו. בגידים שיש להם עומק ראשון. **ובזה נאמר והחכמה מאין, מהעלם החכמה הנק' עומק החכמה** — ועל זה נאמר ***"והחכמה מאין" (איוב כח, יב) — מתוך העלם החכמה, הנקרא עומק החכמה. ***הפסוק המלא: "והחכמה מאין תמצא, ואי זה מקום בינה". קריאתו כאן — "מאין" במובן "מתוך אין ממש", לא כמלת שאלה — היא הדרך המקובלת בחסידות לקרוא פסוק זה, ולא חידוש של המחבר. **והחכמה הוא המצאת שכל החדש שיוצא כברק כו' כידוע שאינו רק העומק של ההשגה דבינה המורגש בבחי' יש בהבנת דבר מה בסברא נגלית** — והחכמה היא המצאת שכל חדש, שיוצא כברק, כידוע — ואין זה סתם עומק ההשגה של הבינה, הנרגש כ"יש" בתוך הבנת דבר בסברא גלויה. **שעומק של הסבר ההשגה הוא בחי' אין של היש דהשגה בלבד, ואין לו ערך לגבי אין דחכמה טרם שבא לכלל השגה כלל, גם לא בבחי' העומק שבה, שהוא תמציתה** — שהרי עומק הסבר ההשגה הוא רק בחינת "אין" השייך ל"יש" של אותה השגה עצמה בלבד, ואין לו שום ערך כלפי ה"אין" של החכמה, קודם שבאה לכלל השגה כלל — אפילו לא ביחס לבחינת העומק שבחכמה, שהוא תמציתה. זהו החידוד החד ביותר עד כאן: שני דברים נקראים "אין" — האין שבתוך השגה כבר-קיימת, והאין שקודם לכל השגה — ואין ביניהם שום יחס, לא הבדל של מדה אלא הבדל של סוג.

שער הנו"ן דבינה — הענין הממציא חדשות

לפני הלימוד

אות ח · קלד, ב (מאומת)

נותנים כאן שם לעומק המושג שהוגדר בסעיף ד: שער הנו"ן דבינה. השם עצמו רומז לתורת חז"ל על חמישים שערי בינה, שמשה זכה בארבעים ותשעה מהם — ורמז זה יתגלה כמפתח לסיום הפרק, בסעיף יב. כאן עדיין רק מוגדר תפקידו של שער זה: הוא הענין שממציא בחינות חדשות, לא רק מפרט את הישן.

מונחים: שער הנו"ן — כינוי לעומק המושג, על שם חמישים שערי בינה (יבואר בסעיף יב). **מפעיל** — לשון דקדוקית: בנין המפעיל מורה על גרימה, לא רק על פעולה עצמית.

אות ח · קטע 1 · קלד, ב (מאומת)

ואמנם עומק המושג נק' שער הנו"ן דבינה, גם שנמשך מאין דחכמה ליש, שרשו מגיע בעומק דחכמה הנ"ל, וכנראה בחוש שכל מעמיק רק בעומק המושג, הוא ממציא למקור ושרש המושכל, להמציא בחי' חדשות דאור החכמה בבינה, והוא הנק' מעמיק ל' מפעיל, שמפעיל לעומק דחו"ב

ואמנם עומק המושג נק' שער הנו"ן דבינה — ואמנם עומק המושג, שהוגדר לעיל, נקרא **שער הנו"ן דבינה**. **גם שנמשך מאין דחכמה ליש, שרשו מגיע בעומק דחכמה הנ"ל** — ואף שהוא נמשך מן ה"אין" של החכמה אל ה"יש" (של הבינה), שרשו מגיע עד עומק החכמה הנזכר לעיל. הנקודה כאן היא של רציפות: עומק המושג אינו מנותק מעומק המעיין שקדם לו — הוא הצינור שדרכו עובר עומק החכמה אל תוך הבינה. **וכנראה בחוש שכל מעמיק רק בעומק המושג, הוא ממציא למקור ושרש המושכל, להמציא בחי' חדשות דאור החכמה בבינה** — וניכר הדבר בחוש: כל מי שמעמיק רק בעומק המושג, הרי הוא ממציא ומגיע למקור ושרש המושכל, וממציא בחינות חדשות של אור החכמה בתוך הבינה. **והוא הנק' מעמיק ל' מפעיל, שמפעיל לעומק דחו"ב** — ולכן הוא נקרא "מעמיק", בלשון מפעיל — שהרי הוא **מפעיל** את עומק חכמה ובינה, לא רק פועל בו. הדקדוק כאן טעון: בנין הפעיל, בעברית, מורה על גרימה — לא רק שהאדם נמצא בעומק, אלא שהוא מפעיל, מוציא לפועל, את עומק החכמה שבתוך הבינה, מגלה בו מה שלא היה גלוי קודם. זהו ההבדל בין צופה לבין ממציא.

הבן בחכמה וחכם בבינה — שני כחות שאינם אותו כח

לפני הלימוד אות ט

המחבר פותח כאן סוגריים ארוכים שממשיכים עד סוף הסעיף, ובתוכם הבחנה עדינה בין שני מושגים שנשמעים דומים: "חכם בבינה" — כח שיודע לחדש הבנה חדשה בתוך אותו מושג עצמו — לעומת "הבן בחכמה" — כח גבוה יותר, המגיע בעומק החכמה עצמה, ומאפשר להבין דבר חכמה אחר לגמרי מתוך דבר חכמה זה. ההבדל הזה נסמך על לשון חז"ל: "נבונים לא אשתכחו" — נבון הוא מי שמבין דבר מתוך דבר.

מונחים: ע"ב וס"ג — שני צירופים של שם הוי' (גימטריא 72 ו-63), המסמלים שני אפני גילוי בחכמה. **בינה שבבינה** — הכח לברר ולהוליד חידוש בתוך מושג קיים. **נבון** — המבין דבר מתוך דבר, לא רק דבר בפני עצמו.

אות ט · קטע 1

(ולפ"ז מ"ש הבן בחכ' וחכם בבינה שמבואר בכתבים דהיינו ע"ב דס"ג חכם בבינה, שהוא רק להבין דבר חידוש אחר מתוך המושג דבינה, שזה אינו אלא ע"י בחי' העיון הנ"ל, שהוא המברר כל חלקיו על בוריו, ונק' בינה שבבינה ואח"כ יוכל להוליד ולהתחכם להמציא הבנה והשגה חדשה, אבל רק בהשגה זו עצמה שנק' חכמה שבבינה, אבל כתר דבינה הוא עומק המושג הנ"ל, המגיע שרשו בעומק החכמה כנ"ל. והבן בחכמה היינו ס"ג דע"ב, שהוא כח ההסבר בחכמה עצמ', שיוכל להביאו בפנים מסבירות הרבה, והוא למעלה מן ההשגה דבינה עדיין ומה שאמרו נבונים לא אשתכחו, שהוא המבין דבר מתוך דבר דוקא היינו מצד שרש כח זה דהבן בחכמה שמגיע בעומק דחכמה הנ"ל, ע"כ יוכל להבין דבר חכמה אחרת לגמרי מתוך דבר חכמה זאת שזהו למעלה במדריגה מן החכם, דהיינו מגופה של המצאות החכמה זו מאין, שאינו מבין ממנה חכמה ושכל אחר (ומ"מ מה שבהשגה דבינה מבין השגה חדשה מתוך ההשגה זו, שרשה בהבן דחכמה, שמבין דבר מתוך דבר, רק שזה בהעלם מקור השכל כו' וד"ל).

(ולפ"ז מ"ש הבן בחכ' וחכם בבינה שמבואר בכתבים דהיינו ע"ב דס"ג חכם בבינה — ולפי זה, מה שנאמר במקום אחר "הבן בחכמה וחכם בבינה" — **חכם בבינה** הוא בחינת ע"ב שבתוך ס"ג, **שהוא רק להבין דבר חידוש אחר מתוך המושג דבינה, שזה אינו אלא ע"י בחי' העיון הנ"ל, שהוא המברר כל חלקיו על בוריו, ונק' בינה שבבינה** — שהוא רק הכח להבין חידוש נוסף מתוך אותו המושג של הבינה עצמה, וזה אינו בא אלא על ידי בחינת העיון שנתבארה לעיל, המברר את כל חלקי המושג על בוריים, ולכן נקרא **בינה שבבינה. ואח"כ יוכל להוליד ולהתחכם להמציא הבנה והשגה חדשה, אבל רק בהשגה זו עצמה שנק' חכמה שבבינה** — ולאחר מכן יוכל להוליד ולהתחכם, ולהמציא הבנה והשגה חדשה — אך רק בתוך אותה השגה עצמה, מה שנקרא **חכמה שבבינה. אבל כתר דבינה הוא עומק המושג הנ"ל, המגיע שרשו בעומק החכמה כנ"ל** — אבל **כתר דבינה** הוא עומק המושג שנתבאר לעיל, שהגיע שרשו עד עומק החכמה.

והבן בחכמה היינו ס"ג דע"ב, שהוא כח ההסבר בחכמה עצמ', שיוכל להביאו בפנים מסבירות הרבה, והוא למעלה מן ההשגה דבינה עדיין — ואילו **הבן בחכמה** הוא בחינת ס"ג שבתוך ע"ב — כח ההסבר שבתוך החכמה עצמה, שיכול להביא אותה בהרבה פנים מסבירות — והוא למעלה מהשגת הבינה עדיין, קודם שירד אליה. **ומה שאמרו נבונים לא אשתכחו, שהוא המבין דבר מתוך דבר דוקא** — וזהו מה שאמרו חז"ל: "נבונים לא אשתכחו"*, *רש"י על דברים א, טו, בשם ספרי: על הפסוק "אנשים חכמים וידעים" — לפני כן ביקש משה גם "נבונים" (דברים א, יג), ולא מצא. המחבר מנסח "לא אשתכחו" בלשון ארמית-מדרשית, לא כציטוט מדויק של לשון רש"י "לא מצאתי" — התוכן זהה, הניסוח שלו. שהוא דוקא **המבין דבר מתוך דבר. היינו מצד שרש כח זה דהבן בחכמה שמגיע בעומק דחכמה הנ"ל, ע"כ יוכל להבין דבר חכמה אחרת לגמרי מתוך דבר חכמה זאת** — וזה מצד שרש כח ה"הבן בחכמה" עצמו, המגיע בעומק החכמה, ולכן יוכל להבין דבר חכמה אחר לגמרי מתוך דבר חכמה זה. כאן ההבדל בין שני הכחות מגיע לנוסחתו החדה: חכם בבינה מוליד רק בתוך אותו מושג; הבן בחכמה קופץ מדבר לדבר אחר לגמרי, מפני ששרשו לא בתוכן המושג אלא בעומק שממנו כל תוכן יכול לצאת. **שזהו למעלה במדריגה מן החכם, דהיינו מגופה של המצאות החכמה זו מאין, שאינו מבין ממנה חכמה ושכל אחר** — וזה למעלה במדריגה מן ה"חכם" עצמו, שהרי מגוף המצאת חכמה זו מאין אין הוא מבין ממנה חכמה ושכל אחר — החכם עצמו נשאר בתוך מה שהומצא, ואינו יכול לצאת ממנו לדבר אחר. **(ומ"מ מה שבהשגה דבינה מבין השגה חדשה מתוך ההשגה זו, שרשה בהבן דחכמה, שמבין דבר מתוך דבר, רק שזה בהעלם מקור השכל כו' וד"ל)** — ומכל מקום, מה שבהשגת הבינה מבינים השגה חדשה מתוך אותה השגה עצמה — שרש הדבר הזה הוא בהבן-דחכמה, המבין דבר מתוך דבר; אלא שכאן הדבר קיים בהעלם מקור השכל, ולא בגילוי. שני הכחות, אם כן, אינם מנותקים: אפילו חכם-בבינה שואב את כחו מהבן-בחכמה, אלא שהמקור נשאר סמוי.

סדר המדרגות — כיצד הכל מסתדר, ומי קובע את מי

לפני הלימוד

אות י

סיכום ביניים: המחבר סוגר את מה שנבנה בסעיפים ה–ט לסדר אחד ברור. עיון, שהוגדר ככלי, מוליד בינה שבבינה, שמאפשרת אורך; חכמה שבבינה מולידה רוחב; ושניהם יחד, אורך ורוחב, תלויים במדת עומק המושג — שהוא כתר דבינה. המסקנה: ככל שהעומק גדול יותר, כך גדלים גם האורך והרוחב שנמשכים ממנו.

מונחים: פנימיות וחיצוניות — שני צדדים שהעיון מבחין ביניהם בכל מושג.

אות י · קטע 1

ונמצא סדר המדרגות כך הם, בחי' עיון הנ"ל לעמוד על בורי' כו' נק' בינה שבבינה, להבחין תכלית ההבחנה בפנימיות וחיצוניות וגם מזה יוכל להיות בחי' האורך, להוריד ההשגה בלבושים רבים עד שתתגשם להשגות התינוק כנ"ל, אבל לא בחי' הרוחב בהסברים שונים לכל צד כו' 'ואח"כ מבחי' חכמה שבבינה, להמציא חדשות בהשגה א כנ"ל, הוא הנק' רוחב, וממנו כח דבינה שבבינה העושה בחי' אורך אבל שיעור האורך והרוחב דחו"ב שבבינה, הוא תלוי בבחי' עומק המושג שנק' כתר דבינה, וכנרא' בחוש שלפי ערך העומק כך יהי' ערך הרוחב והאורך בכל השגת דבר מה וד"ל).

ונמצא סדר המדרגות כך הם, בחי' עיון הנ"ל לעמוד על בורי' כו' נק' בינה שבבינה, להבחין תכלית ההבחנה בפנימיות וחיצוניות — ונמצא שסדר המדרגות הוא כך: בחינת העיון הנזכרת, העומדת על בוריו של דבר, נקראת **בינה שבבינה**, המבחינה הבחנה תכליתית בין הפנימיות והחיצוניות שבמושג. **וגם מזה יוכל להיות בחי' האורך, להוריד ההשגה בלבושים רבים עד שתתגשם להשגות התינוק כנ"ל, אבל לא בחי' הרוחב בהסברים שונים לכל צד כו'** — ומזה יכול להיות גם בחינת האורך: הורדת ההשגה בלבושים רבים עד שתתגשם בהשגת התינוק, כנזכר — אך לא בחינת הרוחב, ההסברים השונים לכל צד. בינה שבבינה, אם כן, מולידה רק אחד משני הממדים — האורך — לא את שניהם. **ואח"כ מבחי' חכמה שבבינה, להמציא חדשות בהשגה א כנ"ל, הוא הנק' רוחב, וממנו כח דבינה שבבינה העושה בחי' אורך** — ואחר כך, מבחינת חכמה שבבינה — הממציאה חידוש בהשגה עצמה — נקרא זה **רוחב**, וממנו נמשך כח בינה שבבינה, העושה את בחינת האורך. סדר הסיבתיות מתהפך כאן ומתברר: לא שני כחות שוים, אלא רוחב (חכמה שבבינה) שממנו נמשך אורך (בינה שבבינה). **אבל שיעור האורך והרוחב דחו"ב שבבינה, הוא תלוי בבחי' עומק המושג שנק' כתר דבינה, וכנרא' בחוש שלפי ערך העומק כך יהי' ערך הרוחב והאורך בכל השגת דבר מה וד"ל)** — אבל שיעור האורך והרוחב, שהם חכמה ובינה שבבינה, תלוי בבחינת עומק המושג עצמה, הנקראת **כתר דבינה** — וניכר הדבר בחוש: לפי ערך העומק, כך יהיה ערך הרוחב והאורך בכל השגת דבר. כאן נסגר המעגל: עומק אינו רק ממד שלישי לצד השנים, אלא המקור שקובע את מדתם.

הדעת — התקשרות, לא עוד עומק

לפני הלימוד

אות יא

עכשיו, אחרי שהעומק הוגדר בדיוק כה רב, המחבר פונה למה שבני אדם קוראים בטעות בשם "העמקת הדעת" — ומבחין: זה אינו עומק המושג דבינה כלל. הדעת היא ענין אחר: התקשרות ההרגשה במושג. ודוקא היא, לא העיון, מביאה בפועל להעמקה. הסעיף מדגים זאת מדרגות דעת שונות אצל בני אדם: קצר-דעת, ארוך-דעת, ורחב-דעת — ומראה שגם בדעת יש אורך, רוחב ועומק משלה.

מונחים: קלות דעת — היעדר כח ההתקשרות וההרגשה, לא היעדר שכל.

אות יא · קטע 1

ולפ"ז מה שקוראים העולם העמקת הדעת, אין זה גופה של העמקה, כמו עומק המושג דבינה, שלזה לא יש שייכות לדעת אך הדעת הוא בחי' התקשרות הרגשתו במושג ביותר והוא שמביא לידי בחי' העמקה במושג, אחר בחי' העיון הנ"ל, שהוא רק כמו בחי' כלי לעומק ההשגה כנ"ל.

ולפ"ז מה שקוראים העולם העמקת הדעת, אין זה גופה של העמקה, כמו עומק המושג דבינה, שלזה לא יש שייכות לדעת — ולפי זה, מה שהעולם קורא "העמקת הדעת" אינו גוף ההעמקה כלל — לא כעומק המושג של הבינה, שלזה אין שום שייכות לדעת. הצעד הזה מפתיע לאחר כל מה שנבנה: המונח שנשמע הכי קרוב לעומק — "העמקת הדעת" — מתגלה כשייך לענין אחר לגמרי. **אך הדעת הוא בחי' התקשרות הרגשתו במושג ביותר והוא שמביא לידי בחי' העמקה במושג, אחר בחי' העיון הנ"ל, שהוא רק כמו בחי' כלי לעומק ההשגה כנ"ל** — אלא שהדעת היא בחינת התקשרות ההרגשה במושג במדה הגדולה ביותר, והיא-עצמה שמביאה בפועל להעמקה במושג — לאחר בחינת העיון, שהוא רק, כנזכר, כלי לעומק ההשגה. אם עיון הוא הכלי, דעת היא הכח שמפעיל אותו בפועל.

אות יא · קטע 2

וגם בדעת יש אורך ורוחב ועומק, כמו יש מי שדעתו קצרה ויש שדעתו ארוכה ויש שדעתו רחבה ולא ארוכה ודעת חזק או דעת קל כנשים שדעתן קלות, הוא בלתי עומק הדעת וממילא דעתו קצרה כו' והפרש זה בין כלי הדעת לעומקי הדעת, בין גדול לקטן ידוע, שהתינוק שדעתו קל היינו שאין בו כח המרגיש והתקשרות כלל לדבר זה שמבין או רוצה בו, רק בחיצוניות מאד ע"כ יתפתה להיפוכו, משא"כ הגדול שדעתו עמוקה באותו דבר שמבין או רוצה בו, הוא הנק' העמקת הדעת, שממילא נמשך אורך הדעת ורוחב הדעת כנ"ל בבינה.

וגם בדעת יש אורך ורוחב ועומק, כמו יש מי שדעתו קצרה ויש שדעתו ארוכה ויש שדעתו רחבה ולא ארוכה ודעת חזק או דעת קל כנשים שדעתן קלות — וגם בדעת עצמה יש אורך, רוחב ועומק: יש מי שדעתו קצרה, ויש שדעתו ארוכה, ויש שדעתו רחבה ולא ארוכה, ויש דעת חזקה או דעת קלה — *כדוגמת נשים, שדעתן קלה, *ביטוי חז"לי הלקוח ממסכת שבת (סג, א) — "נשים דעתן קלות". המחבר משתמש בו כדוגמה מוכרת מלשון חז"ל להסביר את מושג "דעת קלה", לא כטענה עצמאית משלו. **הוא בלתי עומק הדעת וממילא דעתו קצרה כו'** — שזה מחמת חסרון עומק הדעת, וממילא דעתו קצרה. **והפרש זה בין כלי הדעת לעומקי הדעת, בין גדול לקטן ידוע, שהתינוק שדעתו קל היינו שאין בו כח המרגיש והתקשרות כלל לדבר זה שמבין או רוצה בו, רק בחיצוניות מאד ע"כ יתפתה להיפוכו** — וההפרש בין כלי הדעת לעמקי הדעת, בין גדול לקטן, ידוע: התינוק, שדעתו קלה, פירושו שאין בו כלל כח המרגיש וההתקשרות לדבר שהוא מבין או רוצה בו — רק חיצוניות מאוד, ולכן יתפתה בקלות להיפוכו. **משא"כ הגדול שדעתו עמוקה באותו דבר שמבין או רוצה בו, הוא הנק' העמקת הדעת, שממילא נמשך אורך הדעת ורוחב הדעת כנ"ל בבינה** — מה שאין כן הגדול, שדעתו עמוקה באותו דבר שהוא מבין או רוצה בו — זהו הנקרא **העמקת הדעת** — ומזה נמשכים ממילא גם אורך הדעת וגם רוחב הדעת, כמו שנתבאר לעיל לענין הבינה. חוסר יציבות הילד ועקשנות המבוגר, לפי מהלך זה, אינם הבדל של דעת חזקה מול דעת חלשה, אלא הבדל של עומק ההתקשרות עצמה.

דעת עליון — הפלא: הצמצום שמגיע לרוחב יותר מן ההתפשטות

לפני הלימוד

אות יב · סיום הפרק

הסעיף האחרון פותח בפלא: העמקת הדעת, שהיא צמצום וכיווץ כח המוח לדבר אחד, מביאה דוקא לעומק השגה גדול יותר מהעיון המתפשט. ומכאן, בסיום, המחבר קושר את הכל בחזרה אל שער הנו"ן שהוגדר באות ח: דעת עליון היא בחינת הזיווג של חכמה ובינה, ודעת גנוזה "בפומא דאימא" — ומכאן לתורת חז"ל הידועה, שמשה, שהוא בחינת הדעת, זכה לבינה שהיא שער הנו"ן.

מונחים: דעת עליון — בחינת זיווג חכמה ובינה. **פומא דאימא** — לשון קבלית: "פה האם", כינוי לבינה כמקום שבו גנוזה הדעת.

אות יב · קטע 1

וסימן להעמקת הדעת הוא אשר נראה כענין צמצום וכיווץ כלי המוח, לעוצם עומק התקשרותו במושכל, שמזה דוקא בא עצם עומק השגה ע"י העיון דבינה שהוא היפך הצמצום והכיווץ, שהרי העיון דבינה, גם שעומד ומעוכב בצמצום וכיווץ בתחלתו, אבל מיד מתפשת לרוחב הרבה בכל פרטי חלקיו, בהבחנת פרטיות הרבה כידוע משא"כ הצמצום והכיווץ דהעמקת הדעת, אדרבה, הוא רק הצמצום, שהוא הקיבוץ והאסיפה מכל כח שכלו להתקשר רק במושכל זה היפך בחי' התפשטות העיון בהרחבת ענין המושכל

וסימן להעמקת הדעת הוא אשר נראה כענין צמצום וכיווץ כלי המוח, לעוצם עומק התקשרותו במושכל, שמזה דוקא בא עצם עומק השגה ע"י העיון דבינה שהוא היפך הצמצום והכיווץ — וסימן להעמקת הדעת הוא מה שנראה כענין של צמצום וכיווץ כלי המוח, מעוצם עומק התקשרותו במושכל — ודוקא מזה בא עצם עומק ההשגה, על ידי עיון הבינה, שהוא ממש היפך הצמצום והכיווץ. הפלא נאמר כאן במפורש: מה שנראה כצמצום מוליד את ההיפך הגמור — התפשטות. **שהרי העיון דבינה, גם שעומד ומעוכב בצמצום וכיווץ בתחלתו, אבל מיד מתפשת לרוחב הרבה בכל פרטי חלקיו, בהבחנת פרטיות הרבה כידוע** — שהרי עיון הבינה, אף שהוא עומד ומעוכב בצמצום וכיווץ בתחילתו, מיד מתפשט לרוחב רב, בכל פרטי חלקיו, בהבחנת פרטים רבים, כידוע. **משא"כ הצמצום והכיווץ דהעמקת הדעת, אדרבה, הוא רק הצמצום, שהוא הקיבוץ והאסיפה מכל כח שכלו להתקשר רק במושכל זה** — מה שאין כן הצמצום והכיווץ שבהעמקת הדעת: אדרבה, הוא רק הצמצום עצמו — קיבוץ ואיסוף כל כח שכלו להתקשר רק במושכל האחד הזה. **שזה היפך בחי' התפשטות העיון בהרחבת ענין המושכל** — וזה היפך בחינת התפשטות העיון, המרחיב את ענין המושכל. שני צמצומים, אם כן, שנראים דומים אך אינם אותו דבר: צמצום העיון הוא שלב חולף בדרך להתפשטות; צמצום הדעת הוא עצם הפעולה, מתחילתה ועד סופה.

אות יב · קטע 2

ואמנם ע"י העמקת הדעת בא לידי עמקות המושכל עד שרשו בעמקי החו"ב (עד בחי' דעת עליון דמזווג חכמה לבינה כמ"ש למעלה בענין עומק המושג דבינה, והיינו דדעת גנוז בפומא דאימא כו' וכמו שאמרו, משה שהוא הדעת, זכה לבינה שהוא שער הנון, כי הא בהא תליא, וכמה שכתוב בכתבים בכמה דוכתי וד"ל.

ואמנם ע"י העמקת הדעת בא לידי עמקות המושכל עד שרשו בעמקי החו"ב — ואמנם, על ידי העמקת הדעת דוקא, מגיעים לעמקות המושכל, עד שרשו ממש בעמקי חכמה ובינה. **(עד בחי' דעת עליון דמזווג חכמה לבינה כמ"ש למעלה בענין עומק המושג דבינה, והיינו דדעת גנוז בפומא דאימא כו'** — עד בחינת **דעת עליון**, המזווגת חכמה לבינה, כמו שנתבאר לעיל בענין עומק המושג של הבינה — וזהו *"דעת גנוז בפומא דאימא", *לשון קבלית-זוהרית: "פומא דאימא", פה האם — כינוי לבינה, שהדעת גנוזה בה. מונח קבלי מקובל, שמקורו בזוהר; מקום מדויק לא אותר באופן עצמאי בבדיקה זו. **וכמו שאמרו, משה שהוא הדעת, זכה לבינה שהוא שער הנון, כי הא בהא תליא** — וכמו שאמרו חז"ל**: משה, שהוא בחינת הדעת, זכה לבינה, שהיא שער הנו"ן — כי זה בזה תלוי. **מבוסס על מאמר חז"ל (ראש השנה כא, ב): "חמישים שערי בינה נבראו בעולם, וכולם נמסרו למשה חסר אחד" — התשעה-וארבעים, לא החמישים עצמם, ומכאן הכינוי "שער הנו"ן" (נו"ן = חמישים) לדרגה שמשה לא הגיע אליה בשלמות. המחבר מיישם כאן את המספר הזה על עומק המושג שהוגדר באות ח, וסוגר בכך את הפרק: הדעת של משה, המתקשרת, היא-עצמה מה שהוליכה אותו אל שער הבינה. **וכמה שכתוב בכתבים בכמה דוכתי וד"ל.** — וכפי שכתוב במקומות רבים בכתבים. (סוגריים אחדים שנפתחו במקור לעיל נשארים, בפועל, בלי סגירה — כדרכו של מאמר שנרשם מפי השמועה). כאן נסגר הפרק: שער הנו"ן, שהוגדר באות ח כענין המפעיל את עומק חכמה ובינה, מתגלה כעת כאותו שער שאליו הגיעה דעתו המתקשרת של משה — עומק, שער, ודעת, שלושה מונחים שנפתחו בנפרד לאורך הפרק, מתאחדים בסופו לנקודה אחת.

מה נבדק, וכיצד

זהות החיבור

שער היחוד, לכ"ק אדמו"ר האמצעי — רבי דובער מליובאוויטש, בנו וממלא מקומו של אדמו"ר הזקן — בתוך ספרו נר מצוה ותורה אור. **אין זה שער היחוד והאמונה** שבחלק ב של התניא, חיבורו של אדמו"ר הזקן. זוהי בדיקה שנעשתה בפועל, לא הנחה: ניסיון ראשון לאתר את הפרק העלה בטעות את נוסח התניא, ותוקן רק לאחר שנמצא המקור הנכון ב-chabadlibrary.org.

מקור הנוסח — הפרק אין לו מהדורה דו-לשונית קיימת

בשונה מכל מהדורה אחרת בסדרה זו, לא נמצאה מהדורה דו-לשונית קיימת של פרק זה — לא בכל מאגר מקומי ולא בהיסטוריית הגירסאות שלהם, בבדיקה ממצה. מהדורה מבוארת באנגלית של פרק זה כן קיימת בפרסום — אך היא בנויה על תרגום מסחרי מוגן בזכויות יוצרים (שמעון מרקל, 2004), ולכן **לא נקראה, לא נצפתה, ולא שימשה בשום צורה** בבניית מהדורה זו — לא כמקור, לא כתשתית לביאור, ואפילו לא כמפה למבנה. הביאור שלפניכם נכתב כאילו אותה מהדורה אנגלית לא נכתבה מעולם.

הנוסח העברי — מאיפה חולץ, ומה נבדק בו

העברית חולצה בתוכנה משכבת הטקסט העברי שבתוך אותו פרסום — שכבה שהיא לשונו המקורית של אדמו"ר האמצעי, לא יצירת המתרגם, ולכן אינה מוגנת באותן זכויות יוצרים. בדיקת אימות עצמאית נעשתה בשני מקומות הפרוסים על פני הפרק: פתיחתו (אות א) ואמצעו (אות ח, שער הנו"ן), בחיפוש ביטוי מדויק מול chabadlibrary.org (נר מצוה ותורה אור, שער היחוד) — דף קט עמוד א ודף קלד עמוד ב, ושניהם עלו התאמה מדויקת. **זו אינה בדיקה שורה-אחר-שורה של שנים עשר הסעיפים כולם** — רק שני נקודות מדגם.

חלוקת הפרק — עריכתית, לא מקורית

שנים עשר הסעיפים (אות א–יב) הם חלוקת העימוד של הפרסום שממנו חולצה העברית, לא חלוקה שבספר המקורי. הפרק, כשקוראים אותו ברצף, הוא יחידה אחת רציפה — ראיה ברורה: אות ו נפתחת במלים החשופות "ולמעלה מזה", המשך ישיר של הסעיף הקודם ולא פתיחה חדשה.

הביאור — נכתב מן העברית בלבד

כל מלה בביאור נכתבה מקריאה ישירה במקור העברי, ללא שום היעזרות בתרגום, פירוש, או ביאור קיים של הפרק — כולל המהדורה האנגלית הקיימת, שלא נקראה כלל (ראה לעיל). כל מה שהביאור טוען נובע מן המקור עצמו, או ממקור חיצוני שאומת בנפרד ונרשם כאן.

מקורות שהפרק מצטט — הרשימה המלאה

הפרק מצטט או רומז למקורות חז"ליים וקבליים בגוף הלשון, בלי מנגנון הערות ממוספר — הציטוט שזור בתוך המשפט עצמו. כל אחד מהם אותר ואומת כאן באופן עצמאי, בלי להיעזר בשום מהדורה קיימת של הפרק. אומת — המקור אותר וזהות הטקסט בו אושרה בבדיקה עצמאית. כפי שצוין — מושג שמקורו הקבלי-חסידי ידוע וממשי, אך המקום המדויק לא אותר באופן עצמאי. שום דבר אינו מתוקן בשתיקה.

כמו שאמר במס' סוכה הא למגרס והא לעיוני (אות א) — אומת

סוכה כח, ב. אותר ואומת: הגמרא שם אכן מבחינה בין "הא למגרס" (זה לשם שינון) ל"הא לעיוני" (זה לשם עיון), בהקשר חובת ישיבה בסוכה בשעת הלימוד. המחבר לוקח מונח טכני-הלכתי והופך אותו למונח כללי בתורת הנפש — הרחבה, לא שיבוש.

וכמו שפרש"י: בעיוני, לעמוד על הדבר להבינו על בוריו (אות א, אות ה) — כפי שצוין

רש"י, סוכה כח, ב, במקום זה. רש"י אכן מפרש שם את "לעיוני" בכיוון הזה של עמידה-על-הדבר; הניסוח המדויק במלים אלה ממש לא הושווה כאן מלה במלה מול נוסח רש"י המודפס.

וכמ"ש ונהר יוצא מעדן (אות ד) — אומת

בראשית ב, י — "ונהר יצא מעדן להשקות את הגן". פסוק ידוע ובדוק; המחבר כותב "יוצא" (הוה) במקום "יצא" (עבר) שבמקרא — שינוי לשוני של המאמר, לא ציטוט כפול-משמעות.

כמו מעינות תהום נבקעו (אות ז) — אומת

בראשית ז, יא — "נבקעו כל מעינת תהום רבה", מעשה המבול. פסוק ידוע ובדוק; המחבר משמיט את "רבה" בהפנייתו האגבית.

דארעא חלחולי מחלחלא (אות ז) — אומת

חגיגה כב, א — "ארעא כולה חלחולי מחלחלא". אותר ואומת במקורו: שם הלשון משמשת בהקשר הלכתי-טהרות, לענין חיבור מי מקוה (שאין קרקע מחוברת חלחולית נחשבת חיבור לענין ארבעים סאה). המחבר שואל כאן רק את דימוי החלחול-מעומק-כלפי-מעלה, לא את הדין ההלכתי עצמו — שאילת לשון, לא ציטוט הלכה.

ובזה נאמר והחכמה מאין (אות ז) — אומת

איוב כח, יב — "והחכמה מאין תמצא, ואי זה מקום בינה". פסוק ידוע ובדוק; המחבר מקצר ומשמיט "תמצא". קריאת "מאין" כ"מתוך אין ממש" (ולא כמלת שאלה) היא הדרך המקובלת בחסידות לקרוא פסוק זה, לא חידוש של המחבר כאן.

ומה שאמרו נבונים לא אשתכחו (אות ט) — אומת

רש"י, דברים א, טו, בשם ספרי: על "אנשים חכמים וידעים" (משה מצא רק שלוש מן שבע המדות שביקש יתרו) — "אבל נבונים לא מצאתי". אותר ואומת בתוכנו; ניסוח המחבר, "לא אשתכחו" (ארמית-מדרשית), שונה מלשון רש"י "לא מצאתי" — אותה עובדה, ניסוח שונה.

משה שהוא הדעת, זכה לבינה שהוא שער הנון (אות יב) — אומת

ראש השנה כא, ב — "חמישים שערי בינה נבראו בעולם, וכולם נמסרו למשה חסר אחד" (שער הנו"ן, על שם המספר חמישים). אותר ואומת. זיהוי משה עם מדת הדעת הוא מונח חסידי מקובל, לא נטען כאן כציטוט ישיר של הגמרא — הגמרא עוסקת בשערי הבינה, לא במלה "דעת" עצמה; המחבר מחבר בין השניים.

דדעת גנוז בפומא דאימא (אות יב) — כפי שצוין

מונח קבלי-זוהרי מוכר: "אימא" ככינוי לבינה, ו"דעת גנוז בפומא דאימא" כתיאור מיקום הדעת ביחס לבינה. מקום מדויק בזוהר לא אותר באופן עצמאי בבדיקה זו — נשאר בגדר מונח ידוע ואמיתי, לא מקור מוגדר.

> **שיטת העבודה.** מודגש הוא לשון המקור כלשונה; רגיל הוא ביאור. לכל ציטוט הנמצא בגוף המקור — מעמד: אומת מול מקור חיצוני עצמאי, או ידוע כמונח קבלי-חסידי ממשי בלי מקום מדויק. ייחוס מוטעה בדברי תורה הוא עוול של ממש ולא שגיאת סידור, ולכן שום דבר כאן אינו נאמר בבטחון גדול מזה שנבדק בו.

הוכן על ידי שמעון רוזנברג · OpenChassidus · Reshimu